

Л.В. ДИМИТРОВА, С.Я. КОНДРАТЮК

Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України,
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601, Україна
dymytrova@yahoo.com

***BACTROSPORA* A. MASSAL. (ROCELLACEAE, ASCOMYCOTA) — НОВИЙ РІД ДЛЯ ЛІХЕНОФЛОРИ УКРАЇНИ**

К л ю ч о в і с л о в а: новий рід, *Bactrospora*, *Bactrospora dryina*, рідкісний лишайник, Україна, опис, екологія, поширення

Рід *Bactrospora* A. Massal. (Roccellaceae, Ascomycota) широко розповсюджений у тропічних, субтропічних та помірних регіонах обох півкуль [5, 7, 10, 13]. Він представлений переважно епіфітними видами лишайників, що зростають на тріщинуватій, грубій корі дерев та кущів у затемнених і вологих умовах. Деякі з представників роду, наприклад *B. patellarioides* Egea & Torrente, *B. carneoalbida* Egea & Torrente, оселяються на силікатному чи вулканічному камінні. На сьогодні у світі відомий 21 вид роду *Bactrospora* [11].

У 2010 р. у ході досліджень видового різноманіття лишайників ботанічного заказника «Лісники» (нині входить до складу НПП «Голосіївський», м. Київ) ми виявили місцезростання нового для ліхенофлори України виду *Bactrospora dryina* з роду *Bactrospora*. Він зростав на грубій корі старого дуба в затінених та вологих умовах на заболоченій ділянці кленово-ясенево-дубового лісу неподалік озера Шапарня. Згодом, у результаті ревізії польового матеріалу, зібраного другим автором на території НПП «Гуцульщина», також були виявлені зразки цього рідкісного лишайника. Слід зауважити, що раніше, під час польових експедицій до Ужанського НПП, у рамках українсько-британського проекту «Лобарієві лишайники як індикатори пралісових масивів Східних Карпат» [9], гербарні зразки *B. dryina*, ймовірно, були відібрані д-ром Б. Коппінсом (Королівський ботанічний сад, м. Единбург, Велика Британія). Однак

у ліхенологічному гербарії Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного (KW-L) зразки цього лишайника, зібрані на території України, відсутні. З огляду на це рід *Bactrospora* не був занесений до «Флори лишайників України» [1–4] і третього видання зведеного списку лишайників України [4], хоча *B. dryina* наведена за персональним повідомленням (pers. comm.) у зведеному списку лишайників Східних Карпат без точної вказівки місцезнаходження [8]. Таким чином, на сьогодні *B. dryina* в Україні відома з трьох місцезростань (рис. 1).

Рис. 1. Поширення *Bactrospora dryina* (Ach.) A. Massal. в Україні
 Fig. 1. Distribution of *Bactrospora dryina* (Ach.) A. Massal. in Ukraine

***Bactrospora* A. Massal., Ric. auton. lich. crost. (Verona): 133 (1852)**

Слань накипна, суцільна чи місцями ареольована, біла до сірої, зрідка з жовтуватим відтінком, тонка, гладенька до порохнистої, розвивається на поверхні чи частково всередині субстрату, й тоді слабпомітна. Фотобіонт *Trentepohlia*.

Апотеції чорні, округлі, занурені чи сидячі, часто звужені при основі, з чітко вираженим чи зникаючим краєм. Екципул добре виражений, темно-коричневий до вуглистою, K+ оливково-коричневий, складається зі склеєних товстостінних гіф, замкнений чи розірваний під гіменіальним шаром. Епітецій буро-коричневий. Гіменій безбарвний, I+ блакитний. Субгіменій від світлого до темно-коричневого забарвлення. Парафізоїди дихотомічно розгалужені, місцями анастомозуючі, тонкі та значно довші за сумки. Сумки циліндричні, восьмиспорові. Апікальний апарат сумок K/I+ блакитний. Аскоспори циліндричні до голкоподібних, безбарвні, багатоклітинні. Вони легко розпадаються на одно- чи багатоклітинні

кубічні, циліндричні, прямокутні фрагменти всередині або поза сумками, через що останні часто здаються багатоспоровими. Розрізняють такі чотири типи аскоспор: *Dryina*, *Patellarioides*, *Jenkii* та *Homalotropa* [5, 13].

Зовні види *Bactrospora* нагадують представників роду *Lecanactis* та *Opegrapha*, від яких чітко відрізняються багатоклітинними спорами, що розпадаються на окремі фрагменти. Крім того, на відміну від видів *Bactrospora*, види *Opegrapha* характеризуються лінійними, овальними чи видовженими апотеціями.

Bactrospora dryina (Ach.) A. Massal., Ric. auton. lich. crost. (Verona): 133 (1852). (рис. 2).

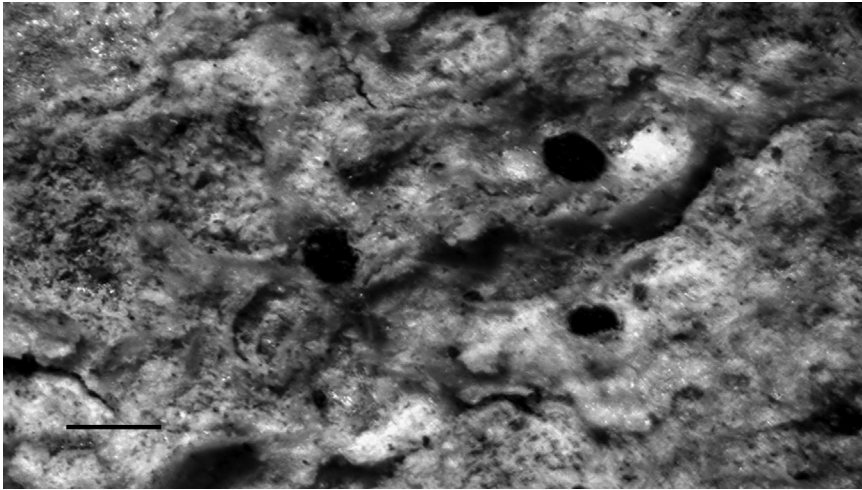

Рис. 2. Зовнішній вигляд слані та апотеціїв *Bactrospora dryina* (Ach.) A. Massal. на корі дуба. Розмір штриха — 1 мм

Fig. 2. Thallus with apothecia of *Bactrospora dryina* (Ach.) A. Massal. on oak bark. Scale bar — 1 mm

Слань накипна, біла або трохи сірувата, суцільна, слаботріщинувата чи ареольована, тонка, порохниста, розвивається на поверхні кори дерев, утворюючи добре помітні плями до 1,0—1,5 см у діаметрі, що нагадують ураження кори деякими міцеліальними грибами. Фотобіонт *Trentepohlia*.

Апотеції розсіяні, чорні, сидячі, округлі до овальних, 0,2—0,7 мм у діаметрі, без нальоту, спочатку плоскі з нерівною поверхнею та малопомітним краєм, що швидко зникає. Екципул добре розвинений, темно-червоно-бурий, здебільшого суцільний (не розірваний під субгіменієм), у верхній частині до 40 мкм завтовшки та до 125 мкм при основі зрізу, I+ червоний, K/I+ насичено блакитний. Псевдоепітецій рудуватий до темно-коричневого. Гіменіальний шар безбарвний, 80—150 мкм заввишки. Гіпотецій світло-жовтуватий до коричневого, нерівномірно потовщений, близько 100 мкм завтовшки. Парафізоїди розгалужені та анастомозуючі, тонкі та значно довші за сумки. Сумки 60—100 × 10—12 мкм. Аскоспори голкоподібні, зазвичай звужені до одного з кінців, *Dryina*-типу,

розпадаються на окремі дво-триклітинні фрагменти всередині сумок, від чого останні часто здаються багатоспоровими. Клітини спор продовгуваті чи більш-менш округлі, $3-8 \times 2-3$ мкм.

Екологія. На грубій тріщинуватій корі дерев, насамперед *Quercus*, у старих та зрілих лісах, у затінених та вологих умовах.

Загальне поширення. Європа (Австрія, Велика Британія, Італія, Литва, Німеччина, Польща, Росія (Республіка Марій Ел), Україна, Швейцарія, Швеція) та Північна Америка (Канада, США).

Досліджені зразки: Київська обл., околиці м. Києва, НПП «Голосіївський», ботанічний заказник «Лісники», $50^{\circ}17'33.9''N$ $30^{\circ}33'18.7''E$, 107 м н. р. м., кленово-ясенево-дубовий ліс, заболочена ділянка неподалік оз. Шапарня, на корі дуба, 07.10.2010, leg. Л.В. Димитрова, С.Я. Кондратюк (KW-L 67598); Івано-Франківська обл., Косівський р-н, НПП «Гуцульщина», Старокутське л-во, Суханівське урочище, урочище «Дубова діброва», на корі дуба, 06.2008, leg. С.Я. Кондратюк, В.М. Вірченко, С.О. Нипорко, Л.М. Держипільський (KW-L 67597).

Примітка. За розмірами та будовою апотеціїв, а також багатоклітинними спорами *Dryina*-типу, *B. dryina* дуже схожа на *B. corticola*, однак останній вид легко відрізняється округлими чи кубічними та значно дрібнішими (2—3 мкм у діаметрі) фрагментами спор.

Bactrospora dryina — дуже рідкісний у Європі накипний лишайник, що є індикатором старих дубових лісів [6, 12, 13]. Він внесений до червоних списків таких європейських країн: Австрії, Великої Британії, Італії, Німеччини, Швейцарії, Швеції як вразливий вид (VU — vulnerable за категоріями МСОП) [12]. Однією з причин вразливості *B. dryina* вважають малу чисельність його популяцій та сповільнене заселення стовбурів переважно старих дерев. Оскільки кількість старих лісів в Україні, як і в Європі, поступово зменшується внаслідок нерационального природокористування, цей рідкісний лишайник потребує посиленних заходів охорони, зокрема шляхом збереження середовища його зростання. Нині у Швейцарії здійснюються спроби трансплантації *B. dryina* з метою збереження та збільшення чисельності його популяцій у Європі [6, 14]. На жаль, з певних причин такі спроби виявилися невдалими.

З огляду на це необхідні пошук нових місцезростань та подальші ретельні дослідження поширення виду в Україні. Рідкісний як на території України, так і в межах всієї Європи, лишайник *Bactrospora dryina* потребує охорони шляхом збереження середовища існування, насамперед старих дубових лісів.

Автори висловлюють щиру подяку професорові К. Шейдеггеру (Інститут досліджень снігу, лісу та ландшафтів, м. Бірменсдорф, Швейцарія) за підтвердження визначення зразків та люб'язно надану літературу, а також Ю.Л. Смілянцю (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) за фотографування гербарного зразка лишайника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Окснер А.М. Флора лишайників України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1956. — Т. 1. — 496 с.
2. Окснер А.М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 1968. — Т. 2, вип. 1. — 500 с.
3. Окснер А.М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 1993. — Т. 2, вип. 2. — 544 с.
4. Окснер А.М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 2010. — Т. 2, вип. 3. — 664 с.
5. Egea J.M. & Torrente P. The lichen genus *Bactrospora* // Lichenologist. — 1993. — **25**(3). — P. 211—255.
6. Hilfiker H. *Bactrospora dryina* — eine seltene Flechte an alten Eichen // Mitt. thurg. naturf. Ges. Frauenfeld. — 2000. — **56**. — 8 s.
7. Holien H. Three lichen species new to Norway // Graphis Scripta. — 1998. — **9**. — P. 55—58.
8. Kondratyuk S.Ya., Popova L.P., Lackovičová A. & Pišút I.A. A catalogue of the Eastern Carpathian lichens. — Kiev—Bratislava: M.H. Kholodny Institute of Botany, 2003. — 264 p.
9. *Lobarion* lichens as indicators of the primeval forests of the Eastern Carpathians / Ed. S.Ya. Kondratyuk, B.J. Coppins. — Kiev: Phytosociocenter, 1998. — 192 p.
10. Nordin A. *Bactrospora brodoi* in Sweden and Finland // Lichenologist. — 1996. — **28**(3). — P. 287—296.
11. Paz-Bermúdez P. & López de Silanes M.E. *Bactrospora carnealbida*, new to Europe // Lichenologist. — 1998. — **30**. — P. 291—292.
12. Scheidegger C., Clerc P., Dietrich M., Frei M., Groner U., Keller C., Roth I., Stofer S., Vust M. Liste Rouge des espèces menacées en Suisse. Lichens épiphytes et terricoles. — 2002. — <http://www.bafu.admin.ch/publikationen/publikation/00915/index.html> (accessed May 2011).
13. Smith C.W., Aptroot A., Coppins B.J., Fletcher A., Gilbert O.L., James P.W. & Wolesley P.A. The lichens of Great Britain and Ireland. — London, 2009. — P. 207—208.
14. Weber C. Langzeit-Monitoring der physiologischen Aktivität und der Transplantation von *Bactrospora dryina*: Ein Beitrag zur Naturschutzbiologie einer seltenen Mittelwaldflechte. — Birmensdorf, 2000. — 63 p.

Рекомендує до друку
І.О. Дудка

Надійшла 26.08.2011 р.

Л.В. Димитрова, С.Я. Кондратюк

Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

BACTROSPORA A. MASSAL. (ROCCELLACEAE, ASCOMYCOTA) —
НОВЫЙ РОД ДЛЯ ЛИХЕНОФЛОРЫ УКРАИНЫ

Род *Bactrospora* A. Massal. (Roccellaceae, Ascomycota) впервые подтвержден для лихенофлоры Украины на основании собранных гербарных образцов. В статье приведены описание, местонахождения в Украине, рассмотрены экология и общее

распространение нового для лишенофлоры Украины, редкого эпифитного лишайника дубовых лесов — *B. dryina* (Ach.) A. Massal. — представителя этого рода.

К л ю ч е в ы е с л о в а: новый род, *Bactrospora*, *Bactrospora dryina*, редкий лишайник, Украина, описание, экология, распространение.

L.V. Dymytrova, S.Ya. Kondratyuk

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

BACTROSPORA A. MASSAL. (ROCELLACEAE, ASCOMYCOTA), A NEW GENUS FOR THE LICHEN FLORA OF UKRAINE

The genus *Bactrospora* A. Massal. (*Roccellaceae*, *Ascomycota*) is reported as new to Ukraine based on collected herbarium specimens. For *B. dryina* (Ach.) A. Massal., a rare epiphytic lichen in oak woods, the description, localities in Ukraine, ecology and distribution data are provided.

К е у w o r d s: new genus, *Bactrospora*, *Bactrospora dryina*, rare lichen, Ukraine, description, ecology, distribution.